

UVODNA BESEDA³

POGOVMOR, KI SLEDI, je razdeljen na tri dele, ki naj bi sprva izšli ločeno. Prvi pogovor pod naslovom: *David Hume o veri*. Drugi pod naslovom: *Idealizem in realizem*. In tretji pod naslovom: *Leibniz ali o umu*. A okoliščine so preprečile tale načrt in trije pogovori so se združili v enega.

Naslov drugega razdelka ustrezno povzema vsebino tretjega. Vendar ni mogoče docela upravičiti tistega *ali*, ki sledi naslovu prvega razdelka, in zaradi tega se opravičujem.

Način, na katerega sem, zunaj utečene rabe, v *Pismih o Spinozi*⁴ uporabljal besedo *vera*, se ne nanaša na potrebo moje lastne filozofije, ampak na potrebo tiste filozofije, ki trdi, da se umno spoznanje ne omejuje zgolj na spoznanje razmerij, temveč se razteza tudi na *sam dejanski obstoj* reči in lastnosti, in sicer na tak način, da ima takšno *spoznanje dejanskega obstoja* skozi um apodiktično gotovost, ki se je nikdar ne sme pripisati čutnemu spoznanju. V skladu s to filozofijo imamo torej opravka z dvojnim spoznanjem dejanskega obstoja: *gotovim* in *negotovim*. Slednje, sem dejal, je mogoče imenovati le *vera*. Kajti predpostavljeno je bilo, da je vse spoznanje, *ki ne izvira iz umnih razlogov*, **VERA**.

³ V DH2 je Uvodna beseda izpuščena in nadomeščena s precej daljšim predgovorom (*Vorrede, zugleich Einleitung in des Verfassers sämtliche philosophische Schriften* (1815), gl. JWA 2,1, str. 373–433.)

⁴ *Über die Lehre des Spinoza in Briefen an den Herrn Moses Mendelssohn* (1785), gl. JWA 1.

Moja filozofija ne zatrjuje nobenega dvojnega spoznanja dejanskega obstoja, temveč le eno samo enostavno spoznanje skozi občutke; in um, gledan sam zase, omeji na golo zmožnost razločnega zaznavanja razmerij, tj. na zmožnost formiranja načela identitete in sojenja v skladu z njim. Tako pa moram priznati, da je edino afirmacija identičnih stavkov apodiktična in se more ponašati z absolutno gotovostjo, medtem ko afirmacija nasebnega obstoja reči zunaj mojih predstav nikdar ne more biti tovrstna apodiktična afirmacija in se ne more ponašati z absolutno gotovostjo. Torej me lahko idealist, opirajoč se na to razliko, prisili k priznanju, da je moje prepričanje o obstoju dejanskih reči zunaj mene le *vera*. Tedaj pa moram kot *realist* odvrniti: vse spoznanje lahko izhaja zgolj in edino iz vere, saj mi morajo biti reči *dane*, preden lahko uvidim razmerja.

Obravnavi tega problema je namenjena vsebina pričujočega pogovora, ki ga, ne brez notranjega zadovoljstva, posvečam iskrenim prijateljem resnice. V znamenju odločnega neodobravanja pa ga posvečam tudi tistim, ki druge reči ljubijo bolj kot resnico.

Dodal bi le še dve opazki, ki nemara nista odveč.

I. Tako kot se v pogovoru opredelim za realizem in proti idealizmu, prav tako sem se glede tega, tako se mi zdi, dovolj jasno opredelil že v *Pismih o Spinozi*, str. 162–164 in 180–181.⁵ Kljub temu pa so me kasneje sumničili, da se nagibam k transcendentalnemu idealizmu. Ta sum, v nasprotju s tem, kar je očitno, je lahko temeljil samo in edino na tem, da sem v svoji obrambi proti Mendelssohnu o *Kantu* govoril s spoštovanjem in občudovanjem, ki ju občutim vpričo vélikega misleca ter ju ne bom nikdar zatajil. Ob tem so vsi zgrmeli na odlomek o veri, ki sem ga iz *Kritike čistega uma* priključil svoji obrambi,⁶ ne da bi se vsaj količkaj zmenili za opombo, ki sem jo neposredno navezal na to mesto, ter drugo opombo, ki sem jo dodal v nadaljevanju. Previdnost in ton mojega izražanja pa bi si od transcendentalnih idealistov, ki so me dovolj razumeli, zaslužila boljši odziv od tistega, ki sem ga izkusil.

II. V dodatku k temu pogovoru: *O transcendentalnem idealizmu* sem se ob prikazu Kantovega nauka vseskozi opiral na avtorjeve la-

⁵ JWA 1, str. 115–116 in str. 130.

⁶ JWA 1, str. 320–322. Za navedeni odlomek gl. KrV, A 828–831.

stne besede, o čemer se lahko bralec prepriča tudi na tistih mestih, ki niso posebej označena z navednicami, če bo le prelistal strani, na katere napotujem. Ker pa kljub temu ni nemogoče, da bi nekdo dejal, da transcendentalnega idealizma nisem pravilno razumel, že vnaprej opozarjam, da ta očitek vzdrži le, če se obenem pokaže: kako bi bilo mogoče transcendentalni idealizem razumeti drugače, kot sem ga prikazal sam, ne da bi obenem zašli v najbolj nespravljivo nesoglasje s samimi seboj ter izgubili sleherne pretenzije. Na tem *aut*, *aut*⁷ sloni moj celoten spis.

Düsseldorf, 28. marca 1787

Speak not of all these shining qualities:
The mind's preeminence is to be free,
And freedom shews itself in openness and truth.
*Otway*⁸

⁷ »ali, ali«

⁸ »Ne izgublaj besed o vsem tem blišču: / Vzvišenost duha je v svobodi, / In svoboda se kaže v odkritosti in resnici.« (Vir citata ni znan.) Thomas Otway (1652–1685), angleški dramatik.

On dit en morale, *tot capita, tot sensus*; c'est le contraire qui est vrai; rien n'est si commun que des têtes, et si rare que des avis.

Diderot⁹

Νῶφε, καὶ μίμνας ἀπιστεῖν, ἄρθρα ταῦτα τῶν φρένων.¹⁰

ON.¹¹ V spalni srajci? Ste bolni?

JAZ.¹² Malce prehlajen. Do poldneva sem bil v postelji, nisem mogel jesti in tako sem obsedel.

ON. Katera je tista hecna knjiga, ki ste jo pravkar odložili?

JAZ. Hecna knjiga? Od kod skleplate, da je hecna?

ON. Iz vašega izraza na obrazu, ko sem vstopil v sobo.

JAZ. Bral sem razmišljanja o veri.

ON. Tista iz majske izdaje berlinskega mesečnika?¹³

⁹ »V morali je rečeno 'tot capita, tot sensus' [kolikor glav/ljudi, toliko mnenj/čudi]; v resnici drži prav nasprotno; nič ni tako običajno kakor glave in nič tako redko kakor mnenja [avis].« (Denis Diderot, *Œuvres*, Robert Laffont, Pariz 1994–1997, 1. zv. (*Pensées sur l'interprétation de la nature*), str. 595.)

¹⁰ Gl. zg., op. 1.

¹¹ V osebi »ON« so strnjene poteze različnih Jacobijevih sogovornikov v okviru spora o spinozizmu. Omeniti velja predvsem njegova tesna prijatelja Thomasa Wizenmanna (1759–1787) in Johanna Georga Hamanna (1730–1788).

¹² Za osebo »JAZ« stoji Jacobi sam.

¹³ *Berlinische Monats-Schrift* je mesečnik, ki je izhajal med letoma 1784–1796 na pobudo *Berliner Mittwochsgesellschaft*. Veljal je za eno izmed glasil t. i. *Popularphilosophie*, nemškega gibanja, ki si je približno zadnjo tretjino 18. stoletja prizadevalo za širjenje razsvetljenjskih idej v nemškem prostoru po vzoru angleškega in francoskega razsvetljenstva. Poleg Göttingena je bilo glavno središče gibanja v Berlinu, zaradi česar se je pogosto govorilo tudi o *Berliner Aufklärer* (berlinskih razsvetljencih). Slednji so bili v okviru spora o spinozizmu med najbolj vnetimi nasprotniki Jacobija, saj so napad na Mendelssohna, ki so ga imeli za svojega, razumeli kot napad nase in torej na samo razsvetljenstvo. Pogovor je v veliki meri namenjen prav obrambi pred očitki berlinskih razsvetljencev.

JAZ. So mar tako hecna?¹⁴ Poglejte si knjigo! – Humovi Essays!¹⁵

ON. Torej *proti* veri?

JAZ. *Za* vero! Ste pred nedavnim brali Huma?

ON. *Essays* že več let ne.

JAZ. Že več let ne? – Ukvarjali ste se s Kantovo filozofijo in po tem, kar piše v predgovoru *Prolegomen*,¹⁶ niste brž posegli po vašem Humu, da bi ga znova prebrali? – To je neodpušljivo!

ON. Saj veste, kako mi je šlo s Kantom. In mar je za razumevanje slehernega filozofskega sistema treba izčrpno poznati vso njegovo zgodovino? Temu vendar ne bi bilo nobenega konca.

JAZ. Nobenega *začetka*, hočete reči.

ON. Razumem vaš nasmeh. – Pustiva to, raje me seznanite s Humom kot učiteljem vere,¹⁷ ali pa mi posodite knjigo za domov. Ko

¹⁴ Jacobi namiguje na članka J. A. H. Reimarusa (*Ernstliche Betrachtungen über den Glauben*) in J. A. Scholtena (*Ueber Moses Mendelssohn*) v *Berlinische Monatsschrift* 7 (maj, 1786). 12. maja 1786 piše Hamannu: »V majski izdaji Berliner Monatsschrift je imel prav komičen nastop nek generalmajor von Scholten, ki je s kompasom logike v rokah objadral ves ocean metafizike. A izpad proti veri, ki je sedaj ne bi smeli niti več *imenovati* vera, je že preveč filistrski« (ZH VI, str. 385). Komični odlomek iz Scholtenovega članka je naslednji: »Metafizika je bila vse od mladosti moj najljubši študij. S kompasom nauka o umu sem se izognil vsem čerem tega brezmejnega morja. Tako kot vsakega drznega jadrarca svetovnih morij me je pogosto zaneslo in mi zmanjkalo vetra, a nikdar nisem nasedel. Čim sem opazil odklon magnetne igle in ugledal nevarnost, sem se spet pognal v višave [...] Nikdar nisem bral kaj bolj podlega, kot so spisi, ki skušajo iz Leibnizovih in Wolffovih naukov izbežljati ateizem. A če se nekdo čuti poklicanega, da v imenu resnice blati um, edino vodilo, ki nam ga je Bog poklonil z nesporno gotovostjo; ta bo tedaj prisiljen zateči se k tovrstnim jezuitskim sredstvom, da bi ohranil ugled starih in priljubljenih, a izrabljenih predsodkov, ki do tal potolčejo um« (*Berlinische Monatsschrift* 7 (Maj 1786), str. 400). Opazka, da vere ne bi več smeli imenovati vera, namiguje na Reimarusov članek, kjer avtor predlaga, da se grške besede *pistis* ne bi več prevajalo z *Glaube*, temveč z *Vertrauen* (zaupanje), *Treue* (zvestoba) ali *Rechtschaffenheit* (poštenost).

¹⁵ *Essays and Treatises on Several Subjects. A new edition. Vol 1–4.* London/Edinburgh 1770.

¹⁶ »Odkrito priznavam: prav opomba Davida Huma je prva pred leti pretrgala moje dogmatično spanje in popolnoma preusmerila moje preiskave na področju spekulativne filozofije.« (Immanuel Kant, *Prolegomena*, DZS, Ljubljana 1999, str. 42.)

¹⁷ Od tod do »Dobro, da vem« v DH2 izpuščeno.

sem se naučil angleščine, sem prevode zamenjal, od takrat pa si še nisem utegnil priskrbeti izvirnika.

JAZ. Dobro, da vem. Tako dolgo sem se grizel v jezik, da ne bi predčasno izdal svoje skrivnosti, sedaj pa mi je ušla, da ne vem, kako.

ON. Res lepa skrivnost, ki stoji v natisnjeni knjigi.

JAZ. Saj prav to je najboljšo na tej stvari, da stoji v natisnjeni, v več jezikov prevedeni in zelo znani knjigi, pa je kljub temu skrivnost.¹⁸

– A povejte mi, kje je moj Sekst Empirik?¹⁹

ON. Zelo mi je žal. Obakrat, ko ste poslali ponj, me ni bilo doma. Sicer pa ga je moj sluga medtem najbrž že dostavil.

JAZ. Če bi ga dostavil, bi ga že imel v rokah.

ON. Smem vprašati, kaj je tisto, zaradi česar ga tako nestrpnost pričakujete?

JAZ. Nek odlomek o orientiranju – ali o veri: kakor hočete.²⁰

ON. V Sekstu Empiriku?

JAZ. Nikjer drugje. Ko sem na nekaj podobnega naletel pri Aristotelesu,²¹ sem se nenadoma spomnil na ta odlomek.

ON. Vas so pa res same nenavadne novice.

JAZ. Novice izpred par tisoč let.

ON. Vaših novic in skrivnosti vendar ne boste za vekomaj ohranili zgolj zase. Kdaj bo izšla nova izdaja *Pisem o Spinozi z dodatki*?²²

JAZ. Stežka pred naslednjo nedeljo Jubilate.²³

¹⁸ Od tod do »Vaših novic« v DH2 izpuščeno.

¹⁹ Sekst Empirik (ok. 2. stoletje n. št.), grški filozof, pristaš skepticizma.

²⁰ Jacobi namiguje na Sekstovo poudarjanje neposrednega občutka kot spoznanja onkraj dvoma v nasprotju s pojmovnim utemeljevanjem. Prav tako namiguje na Kantov spis *Was heisst: Sich im Denken orientieren?* (1786), edini spis, s katerim se je Kant neposredno vmešal v spor o spinozizmu. Med drugim je tukaj Jacobijev pojem vere označen za *Schwärmerei* (sanjaštvo, zanese-njaštvo, a tudi fanatizem).

²¹ »δει γὰρ πιστεύειν τὸν μανθάνοντα« (kajti kdor se uči, mora zaupati). Gl. Aristoteles, *De sophisticis elenchis*, I, 2 (165b 3).

²² Jacobi je hotel k novi izdaji (naposled je izšla leta 1789) dodati nekakšno upravičenje svoje rabe besed *Glaube* (vera) in *Offenbarung* (razodetje), da bi tako zgladil nesporazume, ki so nastali s prvo izdajo tega dela.

²³ Tretja nedelja po veliki noči. »Jubilate« po uvodnem verzu Psalma 66: »Jubilate Deo omnis terra.« (»Vzklikajte Bogu, vsa zemlja ...«)

ON. Pa bi naj izšla že prejšnjo nedeljo Jubilate.

JAZ. Žal mi je, da jih nisem objavil že takrat, pa četudi brez dodatkov.

ON. Niste s tem spet pri izreku Seneke, ki sem ga pogosto slišal od vas: *Quae ego scio, populus non probat; quae populus probat, ego nescio?*²⁴ Nekoč me je imelo, da bi k velikemu NB. v vašem Seneki ob teh besedah pripisal nemški pregovor: *Prepametno je neumno!* Resnično, niso vam brez razloga očitali, da pogosto izpuščate potrebne vmesne pojme. Ab *hoste consilium!*²⁵ »Kar je preostro, ne reže.« Če nočete slediti pametnemu nasvetu, pa sledite vsaj *posrečenemu* zgledu. Vidite, povezovati se že sme dovolj samovoljno, če se le povezuje dovolj temeljito, predvsem pa, če se ob tem poskrbi, da so pentlje naposled na pravem mestu. Simetriji na ljubo se spodobi uporabiti tudi *spele pentlje*. Čemu skoparite s trakom?

JAZ. Prav imate. Vaš nasvet je zelo prepričljiv.

ON. Tako pač je. Ko bi si ga le vzeli dovolj k srcu. Resnično, sami ste krivi, če vam natikajo voščen nos.²⁶

²⁴ »[Nikoli nisem hotel ugajati ljudstvu,] kajti tega, kar znam in morem, ljudstvo ne odobrava, tega, kar ljudstvo odobrava, pa ne zmorem.« (Lucij Anej Seneka, *Pisma prijatelju Luciliju*, Modrijan, Ljubljana 2004, str. 93.)

²⁵ »Uči se od sovražnika.« Najbrž gre za nekoliko spremenjeno obliko rekla iz Ovidovih *Metamorfoz* (4, 428): »*Fas est ab hoste doceri*« (Prav je, da se učiš tudi od sovražnika). Pogosto ga omenja Hamann v dopisovanju z Jacobijem. 30. novembra 1785 piše Jacobiju: »*etiam ab hoste consilium*, to je moja stara maksima.« (JBW 1,4, 262). Prav tako 4. decembra: »Moje sovraštvo proti Berlinčanom in njihovim krivicam mi ne bo preprečilo, da jih oponašam v njihovi pameti. [...] Vaš dvoboj z Mendelssohnom je povezan natanko s tem« (JBW 1,4, 264). Tudi 15. marca 1786: »Srčika vaše φφ-je [filozofije], resignacija nad bitjo v videzu biti, je zame prav tako *uganka* kot vam moj *etiam ab hoste consilium*. Iz istega razloga, zaradi katerega se zdi, da imajo naši prijatelji prav, je tudi ne-prav naših sovražnikov goli videz. Tovrstni *substituciji* je treba *zadostiti*, da se obvarujemo pred sleherno samoprevaro. Vsako neugodno sodbo sovražnika je treba pogoltniti kot zdravilo in si priskutiti vsako laskavo besedo prijatelja ter kljubovati ugodju ob njej« (ZH VI, 317–318).

²⁶ V izvorniku se glasi: »Wahrlich, es ist Ihre eigene Schuld, wenn man Ihnen eine wächserne Nase andreht.« Prispodobno voščene nosa najdemo že pri Luthru, večkrat pa jo uporabi Lessing v polemiki s pastorm Goezejem; pravi npr.: »Die innere Wahrheit ist keine wächserne Nase, die sich jeder Schelm nach seinem Gesicht bossiren kann.« (Notranja resnica ni voščen nos,

JAZ. Ker si ne nataknem umetnega nosu, kakor je predpisano na maškaradah.

ON. Vi le prav pokažite svoj lastni nos. Saj vam vendar ne more biti težko tistih stavkov, zaradi katerih vas v glavnem napadajo, osvoboditi sleherne dvoumnosti.

JAZ. To je kajpak zelo lahko; tako lahko –

ON. Da se vam upira.

JAZ. Kot jalovo delo. Spomnite se mladostniške zgodbe Lessinga, kjer neko nezadovoljno bitje zahteva oči in, brž ko jih dobi, vzkligne: »*Nemogoče, da so to oči!*«*

ON. Recite, kar hočete, kdor razume samega sebe in ne postane nestrpen, ta bo dosegel tudi, da ga razumejo drugi, pa četudi bi se vsi učeni časopisi in žurnali skupaj zarotili, da zadržijo resnico v mejah pragmatične pravičnosti.

JAZ. Ko je P. Claudius²⁷ dal *piti* svetim kokošim, ki niso hotele jesti, je izgubil bitko.**

* *Lessings vermischte Schriften* (Berlin 1784), II. del, str. 94; v starejši izdaji (1770) I. del, str. 125 [LM 1, str. 239].

** Cicero, *De Natura Deorum*. II knjiga, §. 3. [Cicero: *in twenty-eight volumes*, Harvard University Press, London 1979, XIX. zv., str. 129–133.]

Prijatelj, ki sem mu posredoval rokopis tega pogovora, je k temu citatu pripisal naslednji odlomek iz Govora Rosciusu Amerinusu. – »Gosem se ravno tako nastavlja hrana in psi se hranijo na Kapitolu, da bi se oglasili, če pridejo tatovi. Tatov sicer ne morejo prepoznati. A se oglasijo, če pride kdo ponoči na Kapitol; in ker je to sumljivo, čeprav so zveri, kljub temu raje grešijo na tistem kraju, kjer je bolj varno. Če pa tudi podnevi psi lajajo, ko pride kdo pozdravit bogove: bi jim bilo treba po mojem zlomiti tace, ker so na preži tudi tedaj, ko ni nobene nevarnosti.« [Cicero: *in twenty-eight volumes*, Harvard University Press, London 1979, VI. zv. (*Pro Roscio Amerino*), str. 171.]

ki si ga lahko vsak pavliha oblikuje po lastnem obrazu.) (LM 13, str. 128.) Ker se nadaljevanje besedila neposredno navezuje na prispodobo nosu, prevajam dobesedno.

²⁷ Publius Claudius Pulcher je bil poveljnik rimske flote v prvi punski vojni. Leta 249 pr. n. št. je izgubil bitko pri Drepani, kar je bilo pripisano temu, da ni upošteval slabega znamenja, namreč: svetih kokoši, ki niso hotele jesti. Vrgel jih je v morje rekoč: »Ut biberent, quando esse nollent.« (Če nočejo jesti, pa naj pijejo.)